

АНАЛИЗА УТИЦАЈА ЛОКАЛНИХ ГРАЂАНСКИХ ИНИЦИЈАТИВА НА РЕФОРМСКЕ ПРОЦЕСЕ И ПРЕПОРУКЕ ЗА СИСТЕМСКИ ДОПРИНОС ПРОЦЕСУ ПРИСТУПАЊА СРБИЈЕ ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Организација: НВО Праксис

Пројекат: „Локални допринос ЕУ реформама: Инкубатор за грађанске иницијативе“

Период имплементације: 01.12.2025 – 30.09.2026. године

Ова анализа је настала у оквиру пројекта „ЕУ Ресурс центар за цивилно друштво у Србији“ који Београдска отворена школа спроводи са партнерима уз подршку Европске уније.

Документ је израђен уз финансијску помоћ Европске уније. За његову садржину одговорна је искључиво Невладина организација Праксис и она не одражава нужно ставове Европске уније.

1. УВОД И МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР АНАЛИЗЕ

Процес европских интеграција Републике Србије често је оптерећен перцепцијом о апстрактности и удаљености од свакодневних проблема грађана у локалним заједницама. Међутим, суштина реформских процеса у оквиру Преговарачких поглавља 23 (Правосуђе и основна права), 24 (Правда, слобода и безбедност) и 27 (Животна средина и климатске промене) остварује се управо кроз степен заштите права, транспарентности и квалитета живота на локалном нивоу.

Ова анализа има за циљ да вреднује квантитативне и квалитативне ефекте 10 локалних иницијатива неформалних група, које су подржане кроз програм финансијске, менторске, административне и промотивне подршке НВО Праксис. Метод заснован на доказима (*evidence-based analysis*) ослања се на податке из 13 теренских мониторинг посета, 2 онлајн фокус групе у оквиру евалуације, финалних извештаја неформалних група (36 јавних догађаја, 763 учесника), као и анализе оствареног значајног медијског и дигиталног досега кроз локалне медије и друштвене мреже.

2. СЕКТОРСКА АНАЛИЗА УТИЦАЈА ИНИЦИЈАТИВА НА ЕУ РЕФОРМСКЕ ПРОЦЕСЕ

2.1. Поглавље 23: Владавина права, грађански надзор и контрола трошења јавних средстава

У оквиру Преговарачког поглавља 23, Европска унија инсистира на томе да грађани не могу бити пасивни посматрачи одлука власти, већ активни покретачи заштите јавног интереса кроз улогу контролора (*watchdog* функција). Подржане иницијативе су ове апстрактне концепте транспарентности успешно превеле у праксу.

Изразит пример таквог деловања представља иницијатива неформалне групе „Грађански монитор Краљева – СТОП отрову са депоније Кулагића ада“, која је кроз кампању „Одговорност за сваки динар и сваки удисај“ закорачила у поље грађанског надзора над институцијама. Праћењем 20. седнице Скупштине града Краљева и реакцијом на одлуку о ценама услуга ЈКП „Чистоћа“, група је одржала конференцију за штампу, објавила девет текстова у медијима и реализовала три радио емисије са широким регионалним досегом. Упућивањем званичног стручног коментара градским властима, они су захтевали наменско и законско трошење буџетских средстава у области комуналних услуга и заштите здравља грађана. Ово представља директан допринос Поглављу 23 у области борбе против корупције и јавности рада јавних предузећа, показујући да грађани могу аргументовано и кроз институционалне канале да настоје да контролишу наменско трошење локалних буџета.

Са друге стране, у Смедереву је група „Наш поглед“ усмерила свој рад ка принципима отворене управе (*Open Governance*) и дигиталне транспарентности. Развојем и лансирањем онлајн платформе www.budimovidljivi.com, у оквиру које је спроведена широка дигитална кампања са 65 објава и јавним панелом за 30 учесника, створена је трајна основица за већу видљивост и учешће маргинализованих заједница у локалном јавном животу. Ово омогућава дигитални простор за глас маргинализованих заједница, чиме се локална средина приближава ЕУ стандардима инклузивне демократије у којој нико не сме бити изостављен.

2.2. Поглавља 23 и 24: Социјална инклузија, родна равноправност и заштита рањивих група

Европска агенда у области основних права захтева изградњу система у коме локална заједница самостално развија одрживе сервисе подршке, чиме се ублажава притисак на државне установе и спречава маргинализација рањивих категорија.

У области заштите права деце са сметњама у развоју и њихових породица, иницијативе „Видар“ и „заЈедно“ показале су како се вансистемским активностима суштински остварују циљеви из Поглавља 19 (Социјална политика) и Поглавља 23 (Основна права деце и особа са инвалидитетом). Док је „Родитељска иницијатива Видар“ кроз шест инклузивних радионица, специјализовану луткарску представу за децу са аутизмом, семинар за родитеље и изложбу дечијих радова коју је посетило чак 100 грађана креирала простор за социјализацију, група „заЈедно“ је усмерила снаге на психосоцијалну подршку родитељима и хранитељима. Кроз њихове четири радионице за управљање стресом и израду електронске брошуре са резултатима анкетног истраживања, истакнут је значај системског чувања породичних ресурса, што директно прати европске смернице о деинституционализацији и развоју заједница спремних да пруже подршку на локалу.

Истовремено, родна равноправност и инклузија младих, као важни елементи Поглавља 23 и 24, адресирани су кроз уметност и економско оснаживање. Неформална група „Снага рукотворина“ у Врњачкој Бањи покренула је серијал креативно-психолошких радионица и трибина за 64 жене, праћен интензивном медијском кампањом. Овакав рад представља конкретну примену принципа родно освешћеног локалног развоја у мањим срединама, где су жене под већим ризиком од социо-економске маргинализације и зависности. Са друге стране, група „Инователо“ је кроз драмске радионице, креативни покрет и финално извођење представе са панел-дискусијом анимирала младе у Београду. Њихов рад је потпуно усклађен са ЕУ Стратегијом за младе, која инсистира на култури и интеракцији као видљивим заштитним механизмима од искључености и вршњачког насиља, што директно тангира питања безбедности у заједници из Поглавља 24.

2.3. Поглавље 27: Зелена агенда за Западни Балкан и урбани биодиверзитет

Преговарачко Поглавље 27 спада међу најзахтевније реформске целине, а његова успешност на локалном нивоу директно зависи од промене свести грађана у погледу заштите река, управљања отпадом и очувања биодиверзитета.

Подржане иницијативе показале су да се европски заштитни стандарди најбоље усвајају кроз практичан рад у школама и на терену. Иницијативе „Екопрофесорке“ и „ПОДРШКА Медаковић 3“ директно су подржале ЕУ Стратегију за биодиверзитет до 2030. године интеграцијом еколошких садржаја у школска дворишта. Изградња Еко-кутка у Осмој београдској гимназији и израда електронског приручника за наставу у природи, заједно са едукацијом ђака у ОШ „Милан Ђ. Милићевић“, постављањем инфо-табли на стаблима и штампањем водича, омогућили су да млади уместо суве теорије усвоје европске еколошке вредности кроз активан концепт климатске едукације.

На сличан начин, заштита микро-водотокова спроведена је кроз анимирање заједнице у Лазаревцу и Борчи. Акцијом групе „Змајстори“, која је окупила 52 грађанина на чишћењу приобаља реке Шушњарице, садњи и обнови парковског мобилијара, као и едукативним радионицама групе „Лет Џивџана“ о Визељском каналу за 40 деце и 68 учесника јавног часа, остварена је директна веза са ЕУ Оквирном директивом о водама. Ове акције су практично дефинисале како се комшијском мобилизацијом спречава настанак дивљих депонија и чувају локални водени ресурси, што је срж испуњавања еколошких критеријума на локалном нивоу.

3. АНАЛИЗА КЉУЧНИХ ИЗАЗОВА И ЛЕКЦИЈА ИЗ ПРАКСЕ

Упркос изузетним квантитативним резултатима (36 јавних догађаја са 763 директна учесника и 31 објава на сајтовима, порталима и медијима, 242 објаве на друштвеним мрежама, које су имале укупни досег 780.283, као и 128.114 реакција), мониторинг посете (укупно 13 посета) и завршна евалуација осветлили су следеће оперативне изазове:

1. **Административне препреке и сарадња са институцијама:** Највећи изазов за 90% група представљало је споро добијање дозвола од надлежних општинских органа и ЈКП за заузеће јавних површина или извођење активности у школским двориштима.
2. **Фискални и механизми набавки (ПДВ и плаћања):** Неформалне групе немају сопствене рачуне, па су се суочавале са изазовима прикупљања предрачуна, ослобађања од ПДВ-а и вршења плаћања. Иако је овај терет у потпуности преузела посредничка организација НВО Праксис, из тога произилази кључна лекција: сваки програм који планира подршку неформалним групама мора унапред узети у обзир ове фискалне препреке и

планирати континуирани административни ослонац, без кога је рад неформалних иницијатива у пракси готово неостварив.

3. **Временски оквир и волонтирање:** Кратак период за реализацију иницијатива (4 месеца) у комбинацији са приватним и пословним обавезама чланова група захтевао је честа прилагођавања акционих планова и олакшице у извештавању.
4. **Транзиција ка регистрацији:** Иако је омогућена правна подршка за регистрацију удружења, ниједна од 10 група се током пројекта није одлучила за корак формализације, мада је неколико њих показало интересовање. Ово указује на чињеницу да је за прелазак из неформалне групе у регистровано ОЦД потребно више времена, већа финансијска извесност и додатни развој организационих капацитета.

4. ПРЕПОРУКЕ ЗА СИСТЕМСКИ ДОПРИНОС И УНАПРЕЂЕЊЕ РЕФОРМСКОГ ПРОЦЕСА

На основу анализе резултата и научених лекција, формулисане су препоруке усмерене ка доносиоцима одлука, међународним донаторима и институцијама ЕУ:

4.1. Препоруке за међународне донаторе и ЕУ Ресурс центар:

- **Задржавање и проширење модела „посредничких организација“ (*re-granting*):** Модел у коме искуснија ОЦД преузима финансијско-правни ризик и администрацију показао се као једини функционалан начин да се новац ЕУ спусти директно до грађана на локалном нивоу.
- **Продужење пројектног циклуса за грасрут иницијативе:** Уместо четворомесечних акција, омогућити финансирање теренских иницијатива у трајању од најмање 6 до 9 месеци, како би се оставило довољно времена за административне дозволе институција.
- **Флексибилни фондови за институционални развој:** Обезбедити посебне мале грантове намењене искључиво покривању почетних трошкова регистрације, закупа простора и рачуноводства за оне групе које желе да изврше институционалну транзицију.

4.2. Препоруке за јединице локалне самоуправе (ЈЛС):

- **Успостављање брзих административних процедура:** Локалне самоуправе треба да креирају поједностављене протоколе за издавање дозвола неформалним групама за коришћење јавних простора када су у питању акције од јавног интереса.
- **Примена Смерница за укључивање ОЦД и грађана:** Неопходно је да локалне управе систематски објављују планове доношења аката и омогуће

представницима неформалних иницијатива учешће на јавним расправама и скупштинским одборима.

- **Пакети подршке кроз локалне буџете:** Институционализовати подршку грађанском активизму кроз предвиђање посебних буџетских линија на локалном нивоу за мале комшијске и еколошке акције.

4.3. Препоруке за националне органе и Преговарачке радне групе:

- **Интеграција теренских података у годишње ЕУ извештаје:** Омогућити да се налази и анализе настале кроз грађанске мониторинге на локалу (попут депоније у Краљеву или инклузије у Смедереву) директно каналују ка Радним групама Националног конвента о ЕУ за Поглавља 23, 24 и 27.
- **Поједностављење и дигитализација ПДВ процедура за донаторске грантове:** Системски поједноставити и убрзати административни механизам пореског ослобађања за пројекте финансиране из међународних и ЕУ фондова, посебно у деловима који се односе на под-грантове (re-granting). Тиме би се смањило административно оптерећење посредничких организација и омогућила ефикаснија реализација малих локалних иницијатива.

5. ЗАКЉУЧАК

Пројекат „Локални допринос ЕУ реформама: Инкубатор за грађанске иницијативе“ недвосмислено је доказао да су неформалне групе суштински покретач демократских процеса у Србији. Иако немају формални правни статус, ове групе поседују висок ниво поверења суграђана, брзину реакције и способност да препознају реалне потребе заједнице.

Омогућавањем континуиране менторске подршке, уклањањем бирократских препрека и повезивањем локалних иницијатива са кровним ЕУ политикама, ствара се одрживи систем у коме свака локална промена постаје директан допринос ширем реформском путу Србије.